

Наручек Микола Олегович, слухач 4 В
курсу навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Особливості порядку кримінального провадження щодо неповнолітніх обумовлені передусім особливостями суб'єкта кримінального правопорушення. Фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх обумовлює нестійкість їх характеру, незрілість мислення, схильність до наслідування поведінки старших за них і дорослих осіб та інші подібні риси, а також неможливість повною мірою самостійно захищати свої права та законні інтереси. Ураховуючи все це, законодавець встановлює додаткові гарантії, що забезпечують з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, охорону прав і законних інтересів неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених, осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння, що має ознаки кримінального правопорушення, не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність за його вчинення, а також підвищення виховного впливу такого провадження через створення доброзичливого до дитини середовища і процесу, в межах якого здійснюється кримінальне провадження щодо осіб, молодших вісімнадцяти років.

Вагомий внесок у розроблення загальнотеоретичних основ реалізації прав дитини у кримінальному провадженні, а відтак і неповнолітніх осіб, визначення системи захисту прав та свобод дітей, що застосовується у кримінальному провадженні, в науку кримінального процесуального права здійснили такі визнані вчені, як О.Я. Басєв, В.П. Бахін, П.Д. Біленчук, В.Є. Богінський, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, Г.Г. Доспулов, О.М. Іщенко, Л.М. Карнєєва, Н.І. Клименко, М.В. Костицький, І.І. Котюк, Є.Д. Лук'янчиков, С.М. Мельник, А.В. Молдован та ін. Здійснивши аналіз наукових підходів слід виділити загальновизнану позицію вчених щодо розуміння сутності захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. Її зміст полягає у тому, що кримінальне провадження у справах за участю неповнолітніх осіб повинно вибудовуватися з врахуванням їх вікових особливостей. Варто

погодитися з даною позицією, оскільки саме підвищення рівня правової захищеності неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні, не змінюючи його загальної процесуальної форми у кримінальному судочинстві, слід вважати базисом додаткових процесуальних гарантій захисту прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні.

У чинному КПК України (параграф 2 гл. 38) чітко окреслена процедура провадження щодо неповнолітніх, які після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Тобто зараз ми маємо дві нормативно визначені систематизовані процедури провадження щодо неповнолітніх:

- а) які є суб'єктами злочину;
- б) які вчинили суспільно небезпечне діяння з одинадцяти років до настання віку кримінальної відповідальності [1].

Це, безсумнівно усуне неоднакову практику провадження процесуальних дій ю у цій категорії кримінальних проваджень, удосконалить процесуальне положення неповнолітніх. Зокрема зараз деякі слідчі проводять процесуальні дії з такими неповнолітніми, як зі свідками, інші — як з особами, які до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

Законодавці зробили значний акцент на поглибленому з'ясуванні вікових, психологічних та психофізичних особливостей неповнолітніх, які потрапили у сферу дії кримінального процесу.

В чинному КПК України робиться наголос на доцільності проведення комплексних психолого-психіатричних та психологічних експертиз, залученні спеціалістів для проведення процесуальних дій за участю дитини, більш активної участі у процесі представників служби та кримінальної міліції у справах дітей. Це є цілком правильним, оскільки для прийняття законного й обґрунтованого рішення суд повинен мати повні та чіткі дані про особистість неповнолітнього, умови його життя та виховання, обставини, за яких було вчинено злочин. Це дозволить індивідуально підійти до кожного з них, зокрема під час проведення слідчих дій, і при обранні заходів забезпечення кримінального провадження, визначенні виду та міри покарання, застосуванні примусових заходів виховного характеру, адже вже на

етапі кримінального провадження треба таким чином дослідити особистість дитини, оточуюче її середовище, визначити об'єктивні чинники, що вплинули на вчинення нею правопорушення, щоб правильно прийняти рішення про відповідальність дитини. Треба пам'ятати, що психіка дитини ще розвивається, її характер ще не до кінця сформований, на нього можна впливати. А тому кінцеве рішення у справі повинно бути таким, щоб дитина розуміла, що воно справедливе а з точки зору завдань кримінальної політики держави стосовно неповнолітніх, стало одним з визначальних факторів перевиховання та ресоціалізації дитини, а не лише карою за вчинене [21, с. 307].

Зокрема ні в чинному КПК, ні в інших нормативних актах не визначений окремий орган або особа, яка безпосередньо займалася б збиранням відповідних даних. На практиці це призводить до того, що слідчі та судді обмежуються лише отриманням довідок з місця проживання, навчання або роботи неповнолітнього. Відомості про характер дитини не отримуються, не збирається інформація про її оточення. А тому в багатьох випадках суд, приймаючи остаточне рішення у справі, не може спрогнозувати, як вплине призначений вид та міра відповідальності на подальшу долю дитини. Вбачається, що необхідно вирішити цю проблему шляхом визначення в спеціальному законі суб'єкта, який би відповідав за цей напрямок діяльності з наданням йому відповідних повноважень. При цьому було б доцільно, щоб зазначена фігура вступала в контакт з неповнолітнім уже на початкових етапах провадження та працювала з дитиною у подальшому на стадії ресоціалізації дитини.

Як зазначають психологи, у стресовій ситуації, якою для дітей є кримінальне провадження, у них загострюються тенденції до примітивних способів психологічного захисту, що проявляється в таких формах: реакція опозиції (бравада, демонстративний характер дій, висловлювань, який не є внутрішньо вмотивованим); реакція відмови (непідкорення вимогам); реакція ізоляції (прагнення уникнути негативних контактів); фрустрація у формі агресії чи уникнення спілкування. Тому виникає питання створення максимально "м'якої", неформальної процедури розслідування та судового розгляду справ про злочини неповнолітніх, яка дозволила б: зберегти психологічну рівновагу неповнолітнього, у якого стався конфлікт із законом, врахувати його індивідуально-психологічні й вікові особливості, реалізувати гнучку систему кримінально-правових заходів впливу. З цієї точки зору, чинний КПК України є прогресивним, адже його

положення передбачають спеціалізацію у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна сказати, що нормами, якими регламентується кримінальне провадження щодо неповнолітніх за чинним КПК України, встановлені додаткові гарантії захисту прав та законних інтересів дітей, які потрапили у сферу дії кримінального процесу. Окремі проблеми, які можуть, за нашими прогнозами, виникнути під час провадження у справах цієї категорії, слід усунути шляхом прийняття відомих нормативно-правових актів, а також подальшого удосконалення законодавчої бази у сфері захисту неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. 19 травня 2012. - № 90-91.;
2. Захист у кримінальному процесі за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : практ. посіб. / упоряд. Ю. І. Руснак. – К. : Центр учб. л-ри, 2013. – 352 с.
3. Збірник нормативно-правових актів України, регламентують окремі питання кримінального провадження: [упоряд. С.М. Альфоров, С.М. Міщенко, В.І. Фаринник та ін.]; за заг. Ред.. В.І. Слідпченка. - Київ : ТОВ «АРТ-Дизайн», 2012. - 250с.;
4. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.